

Саъдуллаев Ҳамидулла Ибодулло ўғли,
“Иқтисодиёт” факультети, 2– курс,
МЕКР– 02 гуруҳи талабаси

ДАВЛАТ КОМПАНИЯЛАРИНИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация. Ушбу мақолада давлат улуши юқори бўлган корхоналарни хусусийлаштириши ва трансформация қилишнинг ўзига хос хусусиятлари таҳлил қилинган, ушбу соҳани янада ривожлантириши бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Таянч иборалар: корхона, давлат, хусусийлаштириши, трансформация, рақобат муҳити, банкротлик, хусусий мулк, стратегия, режалаштириши.

Республика иқтисодиётида таркибий ўзгаришларни амалга оширишда давлат компанияларини трансформация қилишнинг аҳамияти катта. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2022 йил 20 декабрдаги Олий Мажлисга ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномасида “иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга оширишда давлат компанияларини трансформация қилишни жадаллаштириш керак”лиги таъкидланди [1].

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, иқтисодиётимизнинг айрим тармоқ ва соҳаларида давлат иштирокидаги корхоналар сони ва уларнинг ишлаб чиқаришдаги салмоғи йирикликча қолмоқда. Бу эса Ҳаракатлар стратегиясида иқтисодиётда давлат иштирокини қисқартириш ва хусусийлаштиришни кенгайтириш бўйича белгиланган вазифаларни тўлақонли амалга оширишга тўсиқ бўлмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлигининг маълумотларига кўра, 2020 йилнинг 24 июль санасига республикамизда 2769 та давлат улуши мавжуд компаниялар ёки улар таъсисчилигида фаолият кўрсатаётган корхоналар мавжуд бўлиб, уларнинг 736 таси (26,6 фоизи) Тошкент шаҳрида, 243 таси Тошкент (8,8 фоизи), 228 таси Қашқадарё (8,2 фоизи), 197 таси Самарқанд (7,1 фоизи), 184 таси Фарғона (6,6 фоизи), 169 таси Андижон (6,1 фоизи), 153 таси Хоразм (5,5 фоизи), 151 таси Наманган (5,5 фоизи), 145 таси Сурхандарё (5,2 фоизи), 131 таси Бухоро (4,7 фоизи), 122 таси Жиззах (4,4 фоизи), 109 таси Сирдарё (3,9 фоизи), 100 таси Навоий (3,6 фоизи) вилоятларида ҳамда 101 таси Қорақалпоғистон Республикасида (3,6 фоизи) фаолият кўрсатган.

Мавжуд 2769 та давлат активларига эга корхоналарнинг 1018 таси масъулияти чекланган жамият (36,8 фоизи), 250 таси акциядорлик жамияти (9,0 фоизи) ва 1501 таси давлат унитар корхонаси (54,2 фоизи) шаклида фаолият кўрсатган (1– жадвал). Иқтисодиёт тармоқлари ва соҳалар кесимида таҳлил этилганда давлат улуши мавжуд компаниялар ва улар таъсисчилигидаги корхоналарнинг 28,9 фоизи транспорт, савдо ва хизмат кўрсатиш, 19,7 фоизи бозор ва савдо комплекслари, 17,0 фоизи қурилиш, 12,3 фоизи ижтимоий соҳа, 10,6 фоизи қишлоқ хўжалиги ва озиқ– овқат, 8,7 фоизи ахборот– коммуникация ва 2,8 фоизи бошқа соҳаларда фаолият кўрсатган.

Ўзбекистон Республикасида давлат улуши мавжуд компаниялар ва улар таъсисчилигидаги корхоналарнинг ташкилий– ҳуқуқий шакли ва соҳалар бўйича таркиби [5], 24.07.2020 й.

№	Кўрсаткичлар номи	Сони, бирлик	Жамига нисбатан, %да
1.	Ташкилий– ҳуқуқий шакли:	2769	100
1.1.	Масъулияти чекланган жамият (МЧЖ)	1018	36,8
1.2.	Акциядорлик жамияти (АЖ)	250	9,0
1.3.	Давлат унитар корхонаси (ДУК)	1 501	54,2
2.	Иқтисодиёт тармоқлари ва соҳалар бўйича:	2769	100
2.1.	Транспорт, савдо ва хизмат кўрсатиш	800	28,9
2.2.	Бозор ва савдо комплекслари	545	19,7
2.3.	Қурилиш ва саноат	470	17,0
2.4.	Ижтимоий соҳа	341	12,3
2.5.	Қишлоқ хўжалиги ва озиқ– овқат	295	10,6
2.6.	Ахборот– коммуникация соҳаси	241	8,7
2.7.	Бошқа соҳалар	77	2,8

Республикамиз иқтисодиётида давлат улушини қисқартириш ва хусусийлаштириш жараёнларини жадаллаштиришни талаб этадиган асосий омиллардан бири – бу “ҳозирги вақтда давлат иштирокидаги корхоналарнинг аксарияти молиявий барқарор бўлмагани учун давлатга оғир юк бўлиб қолаётганидир” [1].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 14 январдаги ПФ– 5630– сонли “Давлат активларини бошқариш, монополияга қарши курашишни тартибга солиш тизимини ва капитал бозорини тубдан такомиллаштириш чора– тадбирлари тўғрисида”ги Фармони қабул қилиниши мазкур муаммолар ечимини топиш ва бартараф этишда муҳим кадам бўлди. Давлат активларини бошқаришнинг самарали механизмларини жорий этиш мақсадида Фармонга асосан Ўзбекистон Республикаси Хусусийлаштирилган корхоналарга кўмаклашиш ва рақобатни ривожлантириш давлат кўмитаси негизида Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлигини ташкил этилди ва унга давлатнинг, шу жумладан хориждаги активларини бошқариш, хусусийлаштириш тадбирларини амалга ошириш (хусусан, давлат улушларини сотиш), давлат мулкларини ижарага бериш, давлат иштирокидаги корхоналарда корпоратив бошқарувни жорий этиш, давлат иштирокидаги иқтисодий ночор корхоналарни молиявий соғломлаштириш, банкротлик, баҳолаш фаолиятини давлат томонидан тартибга солишни таъминлаш, мулкни баҳолаш стандартларини тасдиқлаш ва риэлторларни сертификатлаш бўйича вазифа, функция ва ваколатлар ўтказилди.

Давлат активларини бошқариш, давлат иштирокидаги иқтисодий ночор корхоналарни молиявий соғломлаштириш соҳасида давлат сиёсатининг асосий йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланди:

– давлат иштирокидаги корхоналарнинг устав капиталидаги давлат улушини бошқаришнинг бозор механизмларини ишлаб чиқиш;

– давлат иштирокидаги корхоналарда замонавий корпоратив бошқарув усулларини жорий этиш, ушбу корхоналар фаолиятининг самарадорлиги учун уларнинг бошқарув органлари масъулиятини ошириш;

– давлат иштирокидаги корхоналарни хусусийлаштиришдан олдин тайёрлашнинг, шу жумладан уларнинг жозибадорлигини ва уларни бошқаришнинг самарадорлигини оширишни кўзда тутувчи самарали механизмларини жорий этиш бўйича хорижий, халқаро институтлар ва компаниялар билан самарали ишлашни ташкил этиш;

– давлат иштирокидаги корхоналарнинг устав капиталидаги давлат улушларини босқичма– босқич қисқартириш, самарали ва шаффоф хусусийлаштиришни таъминлаш;

– давлат иштирокидаги иқтисодий ночор корхоналарни молиявий соғломлаштириш, улар фаолияти самарадорлигини ошириш дастурларини ишлаб чиқиш ва уларни амалга оширишда қатнашиш.

Мазкур фармоннинг аҳамиятли жиҳатларидан бири шундаки, Давлат активларини бошқариш агентлиги ҳузурида юридик шахс мақомига эга бўлмаган бюджетдан ташқари “Давлат активларини бошқариш, трансформация ва хусусийлаштириш жамғармаси” ташкил этилди.

Банк соҳасидаги ҳозирги ҳолат таҳлили банк секторида давлатнинг юқори даражадаги аралашуви, давлат иштирокидаги банкларда менежмент ва таваккалчиликларни бошқариш сифатининг етарли эмаслиги, иқтисодиётда молиявий воситачиликнинг паст даражаси каби банк секторини иқтисодий янгилашнилар ва жамият эҳтиёжларига мос равишда ривожлантиришга тўсқинлик қилаётган қатор тизимли муаммолар мавжудлигини кўрсатмоқда. Банк хизматлари соҳасида хусусий сектор ривожланишини рағбатлантириш, банкларнинг инвестициявий жозибадорлигини, банк хизматлари оммабоплиги ва сифатини ошириш учун банк секторини тубдан трансформация қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги ПФ– 5992– сонли “2020– 2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги фармони қабул қилинди ва унда давлат улуши мавжуд тижорат банкларини комплекс трансформация қилиш, банклардаги давлат акциялари пакетини зарур тажриба ва билимга эга бўлган инвесторларга танлов асосида сотиш, шунингдек, давлат улуши мавжуд тижорат банклари ва корхоналарни бир вақтнинг ўзида ислоҳ қилиш орқали банк секторида давлатнинг улушини камайтириш чоралари белгиланди [4]. Жумладан:

– банк активларининг умумий ҳажмида давлат улуши бўлмаган банклар активлари улушини жорий 15 фоиздан 2025 йилга келиб 60 фоизгача ошириш;

– банклар мажбуриятларининг умумий ҳажмида банкларнинг хусусий сектор олдидagi мажбуриятлари улушини жорий 28 фоиздан 2025 йил якунига 70 фоизгача ошириш;

– 2025 йилга келиб давлат улуши мавжуд камида учта банк капиталларига зарур тажриба, билим ва обрўга эга камида учта стратегик хорижий инвесторларни жалб қилиш;

– умумий кредитлаш ҳажмида нобанк кредит ташкилотлари улушини жорий 0,35 фоиздан 2025 йилга келиб 4 фоизгача ошириш.

Халқаро молия институтлари кўмагида “Ипотека– банк»” АТИБ, “Ўзсаноатқурилишбанк” АТБ, “Асака” АТБ, АТ “Алоқабанк”, “Қишлоқ қурилиш банк” АТБ ва “Туронбанк” АТБдаги давлат улушлари босқичма– босқич

хусусийлаштириш, бунда биринчи босқичда уларни институционал ўзгартиришни (фаолиятини трансформация қилиш), иккинчи босқичда эса давлат акциялари пакетини сотиш белгиланди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузурида Давлат улушига эга тижорат банкларини трансформация қилиш ва хусусийлаштириш бўйича лойиҳа офиси ташкил этилди ҳамда унга қўйидаги ҳуқуқлар берилди:

- тижорат банкларини трансформация қилиш ва хусусийлаштириш жараёнларига маслаҳатчи сифатида халқаро консультантларни жалб қилиш;
- тижорат банкларини трансформация қилиш ва хусусийлаштириш масалаларида халқаро молия институтлари ва салоҳиятли хорижий инвесторлар билан музокаралар олиб бориш ва битимлар тузиш.

Давлат активлари ва корхоналарининг катта қисмини хусусийлаштириш, қолганларини трансформациялаш, уларда замонавий корпоратив бошқарув ҳамда комплаенс назорат тизимларини жорий этишга қаратилган бу чора– тадбирлар истиқболда уларнинг самарадорлигини ошириш ва бозор тамойилларини жорий этишга кенг имкон яратади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. 20.12.2022 й. <https://president.uz/uz/lists/view/4056>

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 11 октябрдаги ПФ–5552– сонли “Давлат мулки объектларини ва ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни тадбиркорлик субъектларига сотиш тартибини соддалаштириш бўйича қўшимча чора–тадбирлар тўғрисида”ги фармони. www.lex.uz

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 14 январдаги ПФ–5630– сонли “Давлат активларини бошқариш, монополияга қарши курашишни тартибга солиш тизимини ва капитал бозорини тубдан такомиллаштириш чора–тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. www.lex.uz

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги ПФ–5992– сонли “2020– 2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги фармони. www.lex.uz

5. <https://davaktiv.uz/uz/menu/davlat-aktivlarini-isobini-juritish-jnalishi-va-natizhalar>

**Ярашова Васи́ла Камаловна,
DSc, доцент кафедры «Экономика отраслей» ТГЭУ
Жуманазаров Каландарбек Мансур ўғли,
магистрант 2– курса МЕКР– 21
факультета «Экономика», ТГЭУ**

РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА АВТОМОБИЛЕСТРОЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация: Научная статья посвящается исследованию экспорта автомобильной продукции с учетом влияния на внутренний рынок. На основе анализа